

Filosofian opetus lukiossa, kaikki kunnossa?

Filosofia lisättiin vuonna 1994 lukion pakolliseksi aineeksi. Siitä lähtien jokaisen valkolakkia tavoittelevan tulevaisuuden toivon on pitänyt hankkia ainakin yhden pakollisen kurssin verran tietoa Platonin ideaopista, Descartesin epäilyistä ja Kantin imperatiivista. Lukion ykköskurssi on suurimmalle osalle lukiolaisista ensimmäinen kosketus filosofiaan. Olisikin syytä pysähtyä miettimään, millainen kuva filosofiasta syntyy. Halutaanko lukiolaisille opettaa filosofian historiaa vai tutustuttaa heidät filosofisiin ongelmiin ja ajatteluun? Miten filosofian mahdollisuudet avataan? Ensimmäisen kurssin merkitys painottuu suuresti, koska sen perusteella tehdään valinnat lukion jatkokurssien valitsemisesta.

Filosofian opettamisen ja esittämisen muoto on toki lopulta kiinni opettajasta, eivätkä tätä seikkaa voi muuttaa mitkään uudistukset oppikirjoissa, opetussuunnitelmissa tai lautakunnissa. Voidaan kuitenkin vaikuttaa opettajien koulutukseen sekä heille suositeltuihin opetustapoihin ja -materiaaleihin. Vallalla olevan mallin mukaan lukiolaisille opetetaan filosofiaa lähtien tietyistä teemoista (kuten vapaus, ontologia tai etiikka). Tavoitteena on saada opiskelija pohtimaan käsiteltävää asiaa, ei oppimaan ulkoa jonkin auktoriteetin opetuksia. Ajatus on oikea, mutta oppikirjojen toteutuksesta ja opetuksesta paistaa silti läpi perinteinen filosofian opettamisen malli,

joka korostaa ajatusten olevan aina joidenkin klassisten filosofien ”omaisuutta”. Tämä ei avaa filosofian maailmaa lukiolaisille parhaalla mahdollisella tavalla.

Filosofiassa vähemmän on usein enemmän. Olisi hyvä, jos niin oppikirjailijat kuin opetussuunnitelmien tekijät muistaisivat tämän. Nykyinen opetussuunnitelma kertoo filosofian opetuksen tavoitteisiin kuuluvan muun muassa filosofisten ongelmien hahmottamisen, väitteiden tunnistamisen ja perustelemisen, erilaisten filosofisten käsitysten perustelujen ymmärtämisen, yleissivistävien perustietojen hallitsemisen niin menneisyydestä kuin nykyhetkestäkin, sekä näiden tietojen suhteuttamisen kulttuurin ja yhteiskunnan ilmiöihin. Koska näitä kaikkia ei ehditä saavuttamaan yhden kurssin aikana, jotain jätetään pois. Yleensä kirves heilahtaa uudemman filosofian ja niin sanotun suhteuttamisen kohdalla. Karsiminen on kuitenkin opettajan valinta. Miksei filosofian historian yleissivistävä tietopainotteinen osuus voisi aivan yhtä hyvin olla ensimmäisten leikattavien joukossa?

Mitäpä jos filosofian ensimmäisen kurssin sisältönä olisi ainoastaan filosofista ajattelua – uusia ajatuksia ja näkökulmia, syy-seuraussuhteita, tehtäviä, käsitteitä ja kriittistä ajattelua? Opiskelijoiden ei tarvitse alkuvaiheessa oppia, keitä Platon ja Kant olivat, milloin he elivät ja mitä he ajattelivat. Ensimmäiseen kurssiin käytettävissä oleva lyhyt aika voitaisiin panostaa opiskeli-

joiden oman filosofisen ajattelun herättämiseen ja kehittämiseen, yritykseen havaita ja ymmärtää asioiden yhteyksiä sekä taitoon katsoa ympäröivää yhteiskuntaa kriittisesti niin yksityisestä kuin yleisestäkin näkökulmasta. Eli juuri niihin asioihin, joista juhlapuheissa mainitaan, kun filosofian tärkeyttä halutaan korostaa. Tällöin toisin sanoen otettaisiin vakavasti ne mahdollisuudet, jotka filosofian opetus tarjoaa.

En usko, että ajatusten tai käsitteiden omistaminen on vielä mennyt niin pitkälle, että eettisen hyveteorian opettamisesta ilman Aristoteleen nimen mainitsemista tulisi tekijänoikeusrikos. Eikö samoin olisi parempi, jos kuullessaan jonkun haluavan ylittää kulttuurimme vallitsevat nihilistiset arvot, tulisi opiskelijalle Nietzscheen viiksien ja hulluuden sijaan ensimmäisenä mieleen ajatuksia tämän projektin mahdollisuudesta, mielekkyydestä ja merkityksestä?

Opetus ei etene parhaalla tavalla, jos aloitetaan opettamalla Immanuel Kantilla olleen vuonna X tietty näkemys etiikasta, ja vasta sitten siirrytään varsinaisiin eettisiin ongelmiin. Tällöin korostuu henkilön rooli, ei eettisen teorian sisältö ja merkitys. Siirtyminen kronologisesta temaattiseen opetustapaan näkyisi siinä, että tunnin aiheena olisivat moraaliset kysymykset ja normatiivisen etiikan teoriat eikä Immanuel Kantin filosofia. Filosofeihin on hyvää aikaa tutustua jatkokursseilla aineesta innostuneiden oppilaiden kanssa, ja siellä teemojen ja teorioiden syvempi ymmärtäminen voidaan liittää osaksi filosofian historiaa.

Filosofiaan ensimmäistä kertaa tutustuvalla lukiolaiselle tulisi antaa kuva oppiaineesta, jossa hän saa, tai hänen pitää, ajatella itse ja yrittää ymmärtää, ei opetella yksittäisiä tietoja ulkoa ja oksentaa sen jälkeen sovittuna

päivänä valmiita vastauksia koepaperille. Samalla pitää hyväksyä filosofian olevan taitoaine ja vaativan runsaasti harjoittelua. Sen ongelmiin pitää suhtautua kuten matematiikan tehtäviin – niihin on tartuttava itse pysyäkseen mukana. Filosofia ei ole vain mukavaa jutustelua, jossa tarvitsee heitellä satunnaisia mielipiteitä. Se ei myöskään ole historian opetusta. Filosofian tehtävät eivät saa olla muotoa ”nimi + teoria”, vaan esimerkiksi jonkin eettisen ongelman löytämistä omasta suosikkisarjasta tai ajankohtaisesta tapahtumasta ja ongelman merkityksen pohittamista. Tätä kautta filosofinen ajattelu voidaan kytkeä nykyhetkeen ja sen kriittiseen analysointiin.

Vaikka filosofia on omaleimainen oppiaine, ei opetuksessa tarvitse aina edetä länsimaisen filosofian syntyyn vaikuttaneiden henkilöiden varassa. Millaista olisi fyysiikan, historian tai biologian opetus, jos ne toteutettaisiin tuolla tavalla? Näissä aineissa keskitytään asioihin, ei niiden syntyhistorian takana oleviin hahmoihin, koska alussa on tärkeämpää saada kiinni olennaisista kysymyksistä ja ajattelutavoista. Filosofissa tämän voisi ajatella olevan vielä tärkeämpää, koska sen kohdetta tai aluetta ei ole selkeästi rajattu.

Kohtuullista suosiota maailmalla nauttiva lapsille suunnattu filosofia lähestyy opetusta juuri ongelmien ja ajatusten kautta. Siinä on tavoitteena saada lapsen jo valmiiksi filosofisille kysymyksille avoin mieli pohtimaan ihmiseen ja maailmaan liittyviä kysymyksiä omasta kokemuksesta lähtien. Tätä ajatusta tulisi suosia lukio-opetuksessakin. Filosofeille ja filosofian historialle on aikansa, mutta ei lukiofilosofian avauskurssilla. Johdattavan kurssin tärkein tavoite on näyttää nuorille, että filosofia on mahtavasta perinteestään huolimatta itsenäistä ajattelua, ei valmiiden ajatusten opettelua.